

SECȚIA DE ETNOGRAFIE LA 50 DE ANI DE VIAȚĂ MUZEALĂ LA BOTOȘANI*

*STELIANA BĂLTUȚĂ***

În cadrul istoriei unui popor, cultura populară a conturat, a definit și a individualizat specificul vieții comunităților rurale și chiar a vechilor așezări urbane, până la început de epocă modernă. Era un mod de viață materială și spirituală bine conturat, cu un anume tip de organizare de viață economică și socială. Prin ocupațiile pe care le practicau, membrii comunităților făceau legătura cu natura înconjurătoare, cu diferite momente de peste an, delimitând perioadele benefice pentru anumite practici.

Ocupațiile, meșteșugurile, portul, obiceiurile vieții de familie și de peste an, arta populară, toate au preocupat pe cercetători prin frumusețea lor, unicatul și filozofia pe care le conțin, de asemenea pentru valoarea pe care o poartă peste timp. Pentru ca obiectele purtătoare ale mărturiei utilității și mărturiei artistice din diferite perioade să fie păstrate ca simboluri ale vieții umane, s-au alcătuit colecții urmate de expunerea tematică în muzeu.

La Botoșani, primele obiecte de colecție etnografică au fost achiziționate începând de prin 1957-1958, colecția continuând să crească în anii care au urmat. În anul 1967, patrimoniul s-a îmbogățit cu o donație făcută de preotul Dumitru Grigoraș de la Orășeni – Deal, donație numărând 70 de piese. Trebuie amintit că altădată învățătorii și preoții au știut să pună în valoare mărturiile de viață sătească și care au rămas documente ale civilizației omenești. În cadrul vieții muzeale la Botoșani, muzeografi ca Alexandru Pleșca (care venea cu o experiență muzeografică de la Câmpulung – Moldovenesc), Angela Paveliuc – Olariu și Maria Bunea au continuat să mărească patrimoniul, să sporească numărul de piese etnografice ajungând în 1983 la 773 obiecte. Din 1983 și până în anul 2005 colecția etnografică a ajuns la 3338 de piese în care a intrat și cea mai mare donație de 1146 piese, făcută de Maria și Nicolae Zahacinschi (donație care cuprinde piese din majoritatea zonelor etnografice ale României).

Nu numai colecționarea obiectelor a îmbogățit patrimoniul etnografic, dar și studiile de artă populară („Scoarțe și lăicere”, „Portul popular”, „Ceramica populară”) publicate în anii 1976, 1980, 1981 de către Muzeul Județean și Comitetul pentru Cultură

* Articol inedit.

** Muzeograf la Muzeul Județean Botoșani.

al județului Botoșani având ca autor pe Angela Paveliuc - Olariu, care semnează și „Zona etnografică Botoșani”, tipărită în 1983 la Editura Sport - Turism.

În 1982 apare studiul „Ornamente Populare Tradiționale din zona Botoșanilor”, tipărită de Comitetul de Cultură al Județului Botoșani, avându - i ca autori pe Ion H. Ciubotaru - Silvia Ciubotaru. Precizăm că nu sunt singurele publicații din acei ani, însă pentru că referirea noastră este la 50 de ani de viață muzeală, nu vom trece în revistă acum, toate studiile apărute despre cultura populară, dar vom face o excepție, amintind aici o lucrare - document al spiritualității populare apărută în 1976, publicată de centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă și de Comitetul Județean de Cultură, intitulată „Folclor din județul Botoșani” - fiind o culegere îngrijită, prefatăată, note și glosar de Dumitru Lavric. Culegerea se referă la sărbătorile de iarnă pentru că așa cum afirmă autorul, „ cea mai mare parte a jocurilor practicate de Anul Nou, în special cele cu măști, au adânci rădăcini în istorie”.

Valorificarea prin publicații a patrimoniului etnografic era o formă, dar creșterea colecțiilor cerea și valorificarea prin expunere și astfel a fost necesară găsirea unui spațiu potrivit în acest sens. În 1980 este înscrisă pe listele de patrimoniu arhitectonic, una din cele mai vechi clădiri ale orașului, „CASA MANOLACHE IORGA”. Ridicată în secolul al XVIII-lea de străbunicul istoricului Nicolae Iorga, casa era cea mai potrivită să adăpostească și să prezinte publicului vizitator valorile culturii populare din zona Botoșani. Restaurată un lung șir de ani, din 1980 până în 1989 (fig. 1 / 1 - 4), casa a fost deschisă ca muzeu etnografic în 7 octombrie 1989. Desfășurându-se în 9 săli la parter și etaj, expunerea cuprinde piese care au aparținut gospodăriilor și locuințelor tradiționale, vechimea obiectelor fiind între 70 - 150 de ani, unele fiind datate.

Înainte însă de a trece prin fiecare sală a expoziției făcând câte o scurtă prezentare, am dori să amintim momente și persoane dinainte de deschidere și de la deschiderea muzeului. În perioada în care lucrările de restaurare ale Casei Manolache Iorga se apropiau de sfârșit, noi lucram la tematica de expunere în funcție de piesele pe care le pregătisem. Pentru că înainte de 1989 o tematică muzeală trebuia să fie aprobată, să primească avize de la Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă și apoi de la Ministerul Culturii, pentru că fiecare expoziție trebuia să cuprindă și latura politică a vremii, s-a precizat, în tematică, și necesitatea amenajării unor panouri omagiale cu texte specifice ideologiei de partid. Ajunsă la București, tematica a fost preluată de un specialist etnograf din Minister, Sanda Larionescu, absolventă din 1966 a Facultății de Filologie a Universității din București și muzeograf la Muzeul Satului - București din 1967. Cu experiență muzeografică și cu îndelungi cercetări făcute în mai multe zone ale țării, cu studii publicate, Sanda Larionescu a venit la Botoșani în cursul anului 1989, înainte de aprobarea tematicii, pentru a vedea patrimoniul și spațiul de expunere. Este o personalitate din etnografia românească a cărei amintire o păstrăm aici la Botoșani.

Această rememorare pentru Secția de etnografie, reține și sprijinul Arhivelor Botoșani, pe doamna director Stela Giosan și pe domnul profesor Ștefan Cervatiuc care ne-au pus la dispoziție documente prețioase referitoare la cultura populară botoșăneană.

Pe baza tematicii aprobate, întreg colectivul Muzeului Județean, având ca director pe Lucica Pârvan, a participat la amenajarea expoziției de etnografie în localul propriu (fig. 1 / 5).

Dorim să subliniem faptul că nimeni din conducerea Comitetului de Cultură al Județului Botoșani, la acea vreme, președintele Gheorghe Jaucă, vicepreședinții Dana Pietraru și Mihai Mișoancă și nici inspectorul Valerian Crâșmaru nu ne-a impus integrarea politicului în expoziție, cuprins totuși în tematică, având în final, libertate de expunere, axându-ne doar pe latura de specialitate. Nici chiar reprezentantul partidului unic, Lazăr Băciucu, n-a intervenit în ideea tematică.

Ca invitați, la deschiderea expoziției au participat specialiștii etnografi Elena Florescu, de la Muzeul Etnografic din Piatra Neamț, Maria Mărgineanu – de la Muzeul Etnografic al Bucovinei – Suceava, dr. Ion H. Ciubotaru de la Iași, profesori și un numeros public. Expoziția a avut succes și impresiile din Cartea de Onoare au fost pe măsură.

Vom trece prin cele 9 săli care conturează arhitectura, ocupațiile, meșteșugurile, interiorul de locuință, portul popular de sărbătoare, obiceiurile de Crăciun, de Anul Nou și de Paști, cu mențiunea că de la deschidere au fost schimbate mereu alte piese și unele săli chiar au fost transformate în întregime.

Sala pentru arhitectura tradițională prezintă macheta unei locuințe tradiționale ridicată pe furci și acoperită cu stuf și elemente de casă (fragment de acoperiș cu șindrilă „pazia” traforată la streășină, stâlpul - „diregul” - sculptat, ușa cu „rățez”, ceardacul) toate creând imaginea unei părți din fațada locuinței (fig. 2 / 1-2).

Următoarele două săli ilustrează ocupațiile principale – agricultura și creșterea animalelor, dar și ocupațiile secundare: viticultura, albinăritul, pescuitul, vânătoarea. Pentru unele ocupații este subliniată vechimea prin prezența în vitrine a unor piese din cercetări arheologice pentru perioada neolitică (fig. 2 / 3-4).

Pentru creșterea animalelor, expoziția prezintă vase pentru muls și preparat laptele, cântare tip balanță romană cu decor solar, meșteșugite în atelierele de fierărit ale satului de altădată, harapnic, bâte și costumul popular al oierului (cu ȋtari, opinci cămașă de cânepă, fluierul în chimirul lat de piele tăbăcită). Imaginile (ilustrând prelucrarea laptelui, adăposturile pentru iarnă etc.) cu textele scrise, completează informațiile despre această ocupație milenară a românilor (fig. 2 / 4).

Vânătoarea ca ocupație este prezentată, de asemenea, prin imagini foto și grafice ale vânătorului activ (cu arma) și vânătorului pasiv (cu capcane). Cornurile pentru sunat și pentru păstrat praful de pușcă, decorate cu frumoase motive simbolice astrale și florale, completează expunerea. Albinăritul apare în imaginea fotografică a unei stupine, și prin stupii din trunchiul copacilor și afumătoare.

Pentru pescuitul din zona Botoșani inventarul este mai bogat, cuprinzând greutatea (pentru plasele de pescuit) specifice perioadei neo – eneolitice, un crâșnic, ostii de diferite mărimi, o „etră”¹, un coș orb din nuiile împletite („vârșă”) și o imagine: pescuitul cu năvodul în iazul Dracșani.

¹ Plasă pentru pescuit.

Viticultura, veche ocupație practică în zonă, este marcată în expoziție prin „chitonogul” pentru plantat butașii, cosoarele pentru curățat via, un călcător pentru struguri, teascu și un vas de doage.

Urmând cursul vizitării, se trece prin altă sală care conturează o altă ocupație principală, agricultura (fig. 2 / 3). Sunt prezente aici, unelte pentru arat, grăpat, secerat, cosit, treierat, vânturat cereale, măcinat, măsurători pentru cereale, coșerul pentru porumb (machetă din nuiele împletite), pua pentru decorticat grâu și o instalație tehnică (oloiernița). Imaginile grafice și foto completează informațiile despre agricultura secolului al XIX-lea (treieratul cu copitele cailor, cu locomobila, o moară pe Prut, uratul ca semn al celebrării recoltei ș. a.). Textele de arhivă botoșănene amintesc de participarea Botoșanilor cu produse de morărit, la expoziția universală de la Paris.

„Prima *Societate a Morilor de Aburi* și prima *Moară de Artă*, ambele din Botoșani, și-au construit, amenajat și utilizat morile pentru producerea de calități superioare de făină. La *Expoziția Universală de la Paris*, din 1889, s-au acordat produselor făinoase ale primei *Societăți a morilor de aburi* din Botoșani, Marca Medalie de Aur, iar la expoziția din 1900, tot de la Paris, produselor primei *Mori de Artă* din Botoșani li s-a acordat *Grand Prix*”².

Intrând în sfera meșteșugurilor, într-una din săli se desfășoară olăritul, meserie și artă, începând de acum 5000 de ani. Vasele expuse au fost lucrate în centre cu vetre de meșteri în Mihăileni, Fundu – Herții, Lișna, Hudești, Botoșani, Ștefănești, Sulița, Frumușica, Vorona. Ceramica botoșăneană, fiind doar pentru utilitate și nu pentru înfrumusețarea interioarelor din casa veche, poartă un decor simplu. Cănițe pentru apă, vin, oale pentru prins laptele, ulcioare, lighene pentru frământat aluatul, chiupuri (pentru păstrat pe iarnă preparatele din carne) au ca motive artistice punctul, linia șerpuită, zig – zag, strugurele, florile, soarele, stelele. Trebuie semnalată și prezența ceramicii tip Kutu la Botoșani încă din secolul al XV-lea. Pentru că în zonă s-a lucrat și ceramică neagră, această măturie se află și în expoziție prin prezentarea oalelor pentru sarmale și a oalelor de lapte. Pe lângă diversitatea vaselor, în sală se află roata olarului acționată cu piciorul și o secțiune de cuptor circular pentru arderea ceramicii (fig. 2 / 5-6). La etaj, sala pentru prelucrarea fibrelor de cânepă, in, bumbac și lână, cuprinde uneltele pentru melițat, pieptănat, tors, răsucit, depănat, urzit, țesut. Culoarele sunt cele care unduiesc și se împletesc cu motivele decorative pe frumoasele păretare, lăicere și scoarțe țesute și brodate cu acul în roșu, negru, galben expuse. Elementele artistice pornesc de la cele mai simple, cu caracter arhaic, ajungând la adevărate compoziții simbolice pentru viața satului vechi. Reprezentarea florilor, a pomului vieții, a păsărilor, animalelor și omului creează adevărate imagini, egalând arta modernă, atât pe țesăturile de bumbac cât și pe cele de lână vopsită vegetal, în mustul plantelor.

² XXX, *Dare de seamă asupra stării economice a județului Botoșani*, Dorohoi, Suceava, Botoșani, 1906, p. 161.

Apreciem aici, că un mare număr de piese textile, de o frumusețe unică, au putut fi văzute de publicul vizitator, atât în expoziția permanentă cât și în expoziții temporare³, datorită restaurării impecabile executate în laboratorul muzeului de specialistul restaurator Elena Văcăluțeanu (fig. 2 / 7).

Nicolae Iorga, un mare admirator al creației populare, afirma – referindu – se la țesăturile satului: „modestia căsuțelor este înviorată de belșugul lucrurilor țesute ... Nu poți călca un astfel de prag fără respect pentru energia unei femei ca aceasta care lucrează greu la câmp, e o mamă plină de îngrijire pentru copiii săi, țese mai mult singură îmbrăcăminte pentru ai săi și mai află vreme și gust ca să facă a înflori o asemenea instituție casnică”⁴.

În timp, în expoziție au fost intervenții și schimbări pentru a păstra viu interesul publicului vizitator prin noutate, astfel că în sala unde la deschiderea expoziției se aflau țesăturile de lână, acestea au fost în totalitate înlocuite cu piese realizate prin prelucrarea lemnului. Exponatele sunt grupate în obiecte de uz personal, unelte pentru industria casnică textilă, obiecte de uz casnic, piese de mobilier, piese și unelte pentru locuința bătrânească, piese de ritual creștin – ortodox (crucifix, pristoric, icoane pentru iconostas, stâlp și icoană mare pentru catapeteasmă). Aici culoarea dominantă a sălii este a diferitelor esențe de lemn patinate de vreme, culorile pigment apar la icoane, la decorul lăzii pentru zestre și la plosca pentru ritualul nunții.

Altă sală este amenajată ca interior de locuință tradițională de secol XIX, cuprinzând o diversitate de piese de mobilier (blidarul, polițe traforate, lavița, lada cu zestre), țesături (scoarțe, ștergare, „prostiri” – cearceafuri brodate și croșetate pentru pat – și pentru culmea de haine), vase de ceramică, obiecte de uz casnic (sita de mătase, pipernița – piua pentru piper, scăfițe pentru usturoi, căușe pentru făină, covățele, polonice, linguri). Interiorul reprezintă locuința monocelulară unde își desfășura viața întreaga familie în timpul iernii (singurul spațiu încălzit al gospodăriei (fig. 3 / 2-3, 5).

Cea mai mare sală de la etaj prezintă portul popular de sărbătoare din zona Botoșani. Aici pot fi văzute costumele pentru perioada caldă și rece pentru bărbat și femeie, o diversitate de cingători de la cele mai înguste la cele mai late, purtate de bătrâni. Noutatea adusă în această sală de expunere este meșteșugul cojocăritului, cu bundițele de sărbătoare brodate cu decor solar, floral, cu o cromatică vie, și frumoase costume pentru alaiul de nuntă (pentru mire, mireasă, pentru socri și nași, pentru vornic și vornice). Simplitatea decorului, imprimă o eleganță și individualizează costumul de sărbătoare al zonei printre celelalte costume din alte zone etnografice ale țării dar în același timp completează unitatea costumului popular din România (fig. 3 / 4). Tot ca momente de sărbătoare, într-o altă sală a muzeului, sunt prezente Crăciunul, Anul Nou și Paștele. Pentru Crăciun pot fi văzute Steaua, Luceafărul, Globul, cu care, prin texte de colindă, copiii vesteau nașterea sfântă la ferestrele luminate ale fiecărei case. Anul Nou venea cu un întreg alai de costume de urători, costume, măști, uratul cu plugul,

³ De la restaurare la expunere (1995) și Restaurarea textilelor, componentă a expunerii de noi valori muzeale(2001).

⁴ Nicolae Iorga, *Portul popular românesc*, Vălenii de Munte, 1912, p. 9.

plugușorul, semănatul. Toate aceste jocuri practicate în satul de altădată, se refereau la cele două ocupații principale, agricultura și creșterea animalelor (fig. 3 / 6, fig. 4 / 1).

În vitrine, pe lângă imaginile fotografice reprezentând uratul cu plugul și semănatul, se află „buhaiul”, o diversitate de costume de căiuți, costumul de capră, costumul de urs și măștile, toate purtate ca simboluri ale fertilității ogorului și animalelor, dar și a purificării, prin alungarea duhurilor rele, dincolo de hotarul satului pentru a putea trece pragul spre un nou început.

Multe dintre textele de urare cu plugul în seara Sfântului Vasile vor rămâne peste timp nestemate ale folclorului românesc. Pentru frumusețea ei, dorim să prezentăm urarea din satul Grivița, comuna Cordăreni:

„Aho, aho, copii și frați,
Stați puțin și nu mânați,
Și cuvântul mi-ascultați.
Pe meleagul Grivițean,
Lângă șesul Cordărean
S-a ivit, mare, ivit
Armăsar neâmbănzit,
Cu copitele de foc, ce nu poate sta în loc.
Și cum strașnic necheza
Și spre Holm tot cuteza
Badea mi-l încăleca
Și în Pâșcov mi – l ducea
Și ara până – nsera.
Grâu – n urmă înverzea,
Până seara se cocea,
Până – n zori se măcina,
Lelea Ana frământa
Și colaci că îmi făcea
Colaci gospodarului,
Mari cât roata carului,
Colaci mari și rumeniți,
Cum la Grivița – ntâlniți-
La ureche zurgălăi
Ia mai îndemnați flăcăi !
Hăi, hăi !

.....

Anul Nou care ne vine
Vă aduce numai bine
Și noroc și sănătate
Și-n case multe bucate !

Între marile sărbători de peste an și Paștele poartă simboluri de renaștere și înviere. Decorul de pe ouăle pascale păstrează atât elementele arhaice, amintind de începuturile creștinismului cât și cele inspirate din natură, dar se și amplifică către

complex, îmbogățind registrul de motive și cromatică. Ca și la obiceiurile de iarnă, și la obiceiurile pascale apare simbolistica fertilității, astfel că în unele sate, ouăle de la Paști erau îngropate în brazda trasă de plug pentru ca ogorul să rodească sau cojile ouălor erau puse în crengile pomilor roditori pentru a ocroti florile și apoi fructele, de ploile cu grindină sau de vânturile puternice.

Vizitarea expoziției reprezintă trecerea prin satul botoșănean al sfârșitului de secol XIX și început de secol XX, este drumul printr-o lume ale cărei semne și simboluri semnifică o filozofie de viață rurală. Patrimoniul etnografic a fost valorificat nu numai prin expoziția permanentă dar și prin multe expoziții temporare de succes și chiar printr-o expoziție itinerantă la Cernăuți.

La 50 de ani de viață muzeală la Botoșani, secția de etnografie a Muzeului Județean, teaurizează, îmbogățește și valorifică purtând peste timp patrimoniul material și spiritual al comunităților sătești.

**The Ethnographic Department
on the fiftieth Anniversary of museological Life at Botoșani
(Abstract)**

On the fiftieth anniversary of museological life, the *Ethnographic Department* can pride itself on its rich cultural activity.

The first objects testifying the rural life in the area were acquired in 1957-1958. The collection was gradually enlarged in the following years and, in 1983, it amounted to 773 items. From 1983 to 2005, through acquisitions and donations, the ethnographic collection increased to 3338 objects. The greatest donation came from two devoted and reputed collectors, Maria and Nicolae Zahacinschi. It consisted of 1146 folk craft objects from various Romanian ethnographic areas. The ethnographic patrimony was enriched not only through acquisitions, but through the diverse research on material and spiritual culture in the villages in Botoșani as well.

After restoring an exquisite 18th century building, *Manolache Iorga House*, the ethnographic collection was displayed here in a permanent exhibition, inaugurated on October 7th 1989, and in many other temporary ones. One of the temporary exhibitions was in Cernăuți, Ukraine on "*winter customs and ethnographic fabric restoration*."

Enriched in the course of time, the patrimony of the *Ethnographic Department* of the County Museum of History of Botoșani is now a treasured collection of late 19th and early 20th centuries, a dowry of a world whose signs and symbols reveal the life philosophy of the villages in north-east Romania.

**La Section d'Ethnographie,
à l'anniversaire de 50 ans d'existence de musée de Botoșani
(Resumée)**

L'anniversaire de 50 ans d'existence du Musée départemental de Botoșani trouve la Section d'ethnographie en pleine effervescence culturelle.

Les débuts de la collection ethnographique du musée se situent aux années 1957 – 1958, quand, on a acquis les premiers objets, appartenant la population vivant dans ce coin du pays. Depuis, la collection n'a pas cessé de s'enrichir.

En 1993 il y avait dans le patrimoine 773 pièces, pur aboutir en 2005 à 3338 objets, représentant les usages de tous genre de la population rurale de la région. Tous ces objets ont été obtenus par acquisition ou par donations. La plus grosse donation a été faite par Maria et Nicolae Zahacinschi, collectionneurs passionnés renommés dans le domaine. Ils ont offert 1146 pièces d'art populaire provenant de presque toutes les régions de la Roumanie.

A cette richesse matérielle du patrimoine s'est ajouté, à trouver le temps, une riche activité de recherche dans le domaine. Ces recherches ont porté sur l'architecture, les occupations, métiers, costumes populaires et les traditions des villages de Botoșani.

Après la restauration et l'installation de cette section un beau bâtiment du XVIII – e siècle, „La Maison Manolache Iorga”, ces collections ont été valorifiées par des expositions permanentes ou temporelles, tout en offrant au public – visiteur, des témoignages d'une culture ancienne, remontant au XIX – e siècle. Les dernières années une partie de cette collection, celle ayant pour thème les traditions des fêtes d'hiver et celle portant sur la restauration des textiles, est devenue itinérante. On a organisé une telle exposition à Cernăuți, en Ukraine.

Ce trésor ethnographique est aujourd'hui accessible au public de tous les âges, surtout au public des écoles, dont les élèves y arrivent pour connaître et apprendre à aimer et à respecter leurs ancêtres, leurs racines.

Toutes les semaines presque, dans les salles du Musée d'ethnographie les élèves et leurs enseignants, les parents et les invités s'y réunissent pour compléter ce patrimoine de leurs chansons, danses, objets travaillés de leurs mains, dans la merveilleuse tradition populaire.

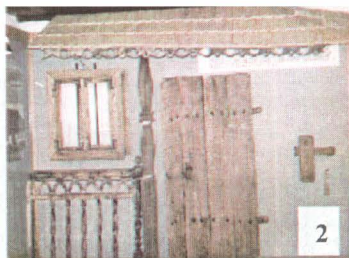
À les regarder, on peut se rassurer : cette interactivité assure le futur ethnographique de la zone.

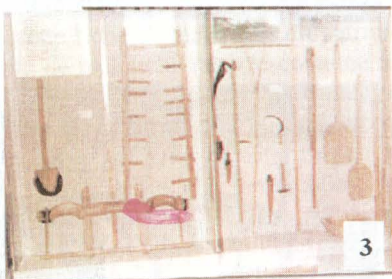
Fig. 1 - Casa Manolache Iorga înainte de restaurare(1-2) și după restaurarea din anii 1980 - 1989 (3- 4); colectivul Muzeului Botoșani în ziua deschiderii secției etnografice (5)

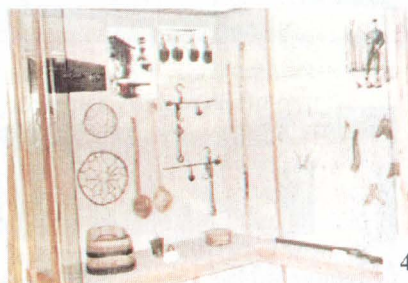
1

2

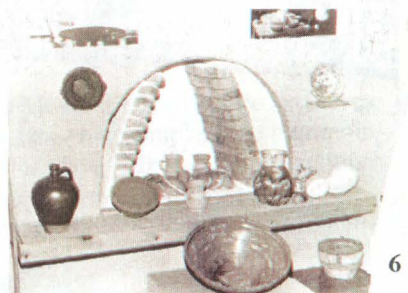
3

4

5

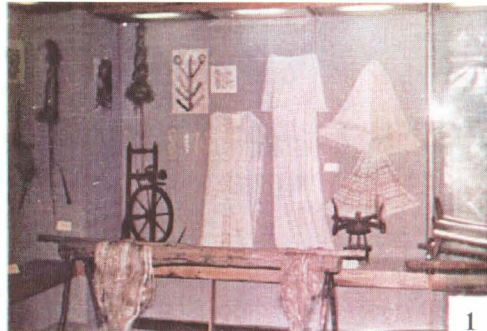

6

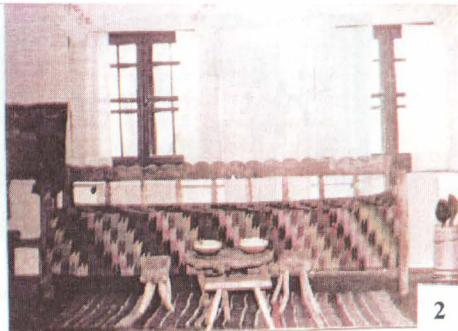

7

Fig. 2 - Imagini din expoziția permanentă (1 – 6); expoziția temporară “De la
restaurarea la exprimare” 1995 (7)
www.muzeubt.ro / www.cimec.ro

1

2

3

4

5

6

Fig. 3 - Imagini din expoziția permanentă (1 - 6)

Fig. 4 -Expoziții temporare : “Sărbătorile de iarnă din zona Botoșani” (2003) (1);
(2 – 6) ”Portul popular la sărbătorile din România” (2 – 6)

